

Antoni van Leeuwenhoek (1632-1723)

Leeuwenhoek, Antoni van, werd op 24 oktober 1632 te Delft geboren, als zoon van Philips Thonisz. van Leeuwenhoeck, mandenmaker van beroep, en Grietje Jacobsdr. van den Berch, dochter van een brouwer. Zij woonden op de hoek van de toenmalige Leeuwenpoort en het Oosteinde, dicht bij de Oostpoort. Het huis staat er niet meer en ook de Leeuwenpoort is al lang verdwenen. Amper vijf jaar oud verloor Antoni zijn vader. Een paar jaar later hertrouwde zijn moeder, maar Antoni kon blijkbaar niet met zijn stiefvader opschieten. Hij werd tenminste in 1641 of '42 op een school in Warmond geplaatst en kwam enkele jaren later in huis bij een oom, die schout was in Benthuizen. Door diens voorspraak kwam hij in 1648 als boekhouder in dienst bij een Schotse lakenhandelaar in Amsterdam. In 1653 of '54 kwam Antoni terug naar Delft, waar hij op 29 juli 1654 te Delft trouwde met *Barbara de Mey*, ged. Delft 31 december 1629, begr. Delft 14 juli 1666, dochter van Elias de Meij, saaitrapier, een handelaar in serge (een soort wollen stof) en Maria Verlin. Hij kocht een huis aan de Hippolytusbuurt, dat "Het Gouden Hoofd" heette, waar hij een manufacturenhandel begon. Het stond daar, waar later het warenhuis van Vroom en Dreesman is gevestigd. Een bronzen gedenkplaat in de muur herinnert er aan. Uit dit huwelijk werden vijf kinderen geboren, waarvan er vier jong overleden. Slechts een dochter, Maria, geboren in 1656, overleefde haar ouders. Zij bleef ongehuwd en verzorgde het huishouden van haar vader tot diens dood toe. Hij huwde 2^e Pijnacker 25 januari 1671 met *Cornelia Swalmius*, begr. Delft 6 januari 1694, dochter van Johannes Arnoldusz. Swalmius, predikant in Valkenburg 1621-1661, en Grietje Adriaensdr. Uttenbrouck. Dit huwelijk bleef kinderloos. Door zijn tweede huwelijk met Swalmius, een regentengeslacht waarin verscheidene artsen waren, kwam Van Leeuwenhoek in meer intellectuele kringen te verkeren, wat stellig van invloed is geweest op zijn latere leven. Intussen ambieerde Van Leeuwenhoek ook stedelijke functies. Zo werd hij in 1660 benoemd tot Kamerbewaarder van de schepenen van Delft, een post die te vergelijken is met die van deurwaarder. Met deze functie zal ook wel in verband staan, dat hij in 1676 curator werd van de failliete boedel van Johannes Vermeer.

In 1669 legde hij het examen af voor landmeter, een studie die tegemoet kwam aan zijn wis- en natuurkundige belangstelling. Een praktisch gevolg was, dat hij in 1679 werd aangesteld tot wijnroeier (ijker). In 1677 was hij bovendien ook nog wijkmeester-generaal geworden, wat inhield toezicht op de wijkmeesters. Het waren allemaal vertrouwensbaantjes, die aantonen dat Van Leeuwenhoek een gezien burger was. Maar ook vormden ze een redelijke bron van inkomsten, terwijl ze de betrokkene niet al te

zwaar belastten met werkzaamheden. Zo hield Van Leeuwenhoek tijd over voor wetenschappelijk onderzoek. Reeds vóór 1668 moet Van Leeuwenhoek begonnen zijn met de vervaardiging van microscopen.

De uitvinder was hij niet, ze waren al lang bekend, maar wel heeft hij ze zo verbeterd, dat hij gemiddeld tot een 100-voudige vergroting kwam. Een enkele maal zelfs tot 270 keer. Hij sleep zijn lenzen zelf, maar hij was erg terughoudend over de vervaardiging van zijn microscopen (eigenlijk sterke loupes). Had hij een interessant object dat er zich voor leende, b.v. de angel van een bij, dan werd het microscoopje compleet met object in een speciaal daarvoor bestemd ladenkastje opgeborgen. Van Leeuwenhoek heeft in de loop der jaren honderden van deze microscoopjes vervaardigd, de meeste van koper, sommige van zilver en enkele zelfs van goud. Een enkele maal schonk hij er een aan een vorstelijke bezoeker of aan een bevriende geleerde.

Na zijn dood is een aantal door zijn dochter Marie geschonken aan de Royal Society te Londen, de andere zijn geveild. Van de vele exemplaren zijn slechts enkele bewaard gebleven. De eerste wetenschappelijke waarnemingen die van Van Leeuwenhoek bekend zijn, dateren van 1668, toen hij een bezoek had gebracht aan Engeland en materiaal van de kalkrotsen bestudeerde. Maar zijn faam als geleerde begon in 1673, toen hij op aandringen van zijn stadgenoot de arts Reinier de Graaf zijn waarnemingen meldde aan de Royal Society, het beroemde geleerde genootschap in Londen. Van toen af volgde een ononderbroken stroom van waarnemingen en ontdekkingen, die de geleerde wereld van toen vaak tot de grootste verbazing brachten. In 1680 werd Van Leeuwenhoek benoemd tot lid van de Royal Society, een onderscheiding, te vergelijken met een eredoctoraat. Ook van andere zijde kreeg hij waardering. Hoogleraren van de Leuvense universiteit vereerden hem in 1716 een zilveren medaille met zijn beeltenis en het opschrift: "In tenui labor, at tenuis non gloria", dat is: Zijn werk ligt in het kleine, maar klein is zijn roem niet.

Met de Delftse medische wereld had Van Leeuwenhoek veel contact. We noemden reeds Reinier de Graaf. Het was de stadsanatomy 's-Gravesande die hem onderrichtte in de ontleedkunde en van de medicus D'Acquet kreeg hij toestemming voorwerpen uit diens rijke verzameling te bestuderen. Het was ook 's-Gravesande, die er voor zorgde dat Van Leeuwenhoeks brieven in Nederland werden uitgegeven, zodat deze ook hier te lande meer bekendheid kreeg. Dat Van Leeuwenhoek door de universitair gevormde

geleerden van zijn tijd volledig geaccepteerd werd, blijkt ook uit het feit dat hij duidelijk kenbaar voorkomt op het anatomie-stuk dat Cornelis de Man in 1681 vervaardigde en waarop de medici en chirurgijns van Delft rond 's-Gravesande staan afgebeeld. Ten slotte moet ook de chirurgijn Johannes Hoogvliet hier genoemd worden. Van Leeuwenhoek kende geen Latijn, zodat zijn aan de Royal Society gerichte brieven eerst vertaald moesten worden. Mogelijk heeft Hoogvliet dat vaak gedaan. In elk geval verzocht Van Leeuwenhoek op zijn sterfbed zijn vriend nog om zijn laatste op schrift gestelde onderzoeken voor hem in het Latijn te vertalen en op te sturen naar de secretaris van de Royal Society.

Op 26 augustus 1723, ruim 90 jaar oud, stierf Antoni van Leeuwenhoek te Delft. Hij werd begraven in de Oude Kerk aldaar. In 1739 werd het graf overgebracht naar de plaats waar het zich nu bevindt en liet zijn dochter Maria een grafmonument oprichten ter herinnering aan haar beroemde vader. Delft bewaart de herinnering aan haar grote zoon in een straatnaam, in de naam van een basisschool, in het Van Leeuwenhoek Instituut (middelbare en hogere Lab. opleiding voor natuurwetenschappelijk onderzoek) en met een bronzen gedenkplaat met de beeltenis van Van Leeuwenhoek, vervaardigd door J.C. Schultsz naar een portret van J. Verkolje, op de hoek Oude Delft/Boterbrug. Ten slotte is er ook nog "het oog van Van Leeuwenhoek", een beeldobject van Dick Elffers en Bert de Laaf, waarmee "het zien" wordt uitgedrukt en de nieuwe mogelijkheden van de micro-biologie. Het staat in het Kalverbos.

Lit.:

- Dr. H.L. Houtzager, Drs. L.C. Peters e.a., *Van Leeuwenhoek herdacht...* (1982).
- E.W. van der Burg en drs. G.J. Leeuwenhoek. *(Van) Leeuwenhoek*; in *Kronieken* 1995, blz. 140-142.
- C.D. Goudappel, E.J. Marico, H.K. Nagtegaal en D. Wijbenga. *Genealogische en Historische Encyclopedie van Delft*, deel I (1984), blz. 163-165.

Wapen:

- W.van der Lely. Een van zijn wapenboeken, nagetekend door H.K. Nagtegaal.

Afbeelding:

- Collectie Museum Het Prinsenhof, inv. nr. PDS 276.